

Den skapande guden

I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Jorden var öde och tom, djupet täcktes av mörker och en gudsvind svepte fram över vattnet. Gud sade: "Ljus, bli till!" Och ljuset blev till. Den här inledningen till Bibelns skapelseberättelse bjuder på enastående vackra ord, kanske lite suggestiva, betvingande. Men vad kan de säga oss i dag?

Sannolikt klär orden uråldriga myter i språklig dräkt, men kanske är det också så att myten säger något om vår verklighets djupdimensioner, uttrycker något som inte kan förmedlas annat än i mytens form: en erfarenhet, en upplevelse av att det finns något som är större än jag. Verserna ger oss en känsla för det oändliga, det outgrundliga, det heliga och en möjlighet att förundras över skapelsen – det faktum att världen överhuvudtaget finns, och att världen beror av Gud. Kanske ska vi inte förstå skapelseberättelsens inledning som en beskrivning av en bestämd händelse, en bestämd tid och plats i historien då världen uppstod, utan snarare ett försök att beskriva den mänskliga tillvarons grundvillkor – nämligen att vi beror av skaparguden, och att skapelsen ständigt pågår.

Det sägs att det västerländska samhället präglas av narcissism: liksom mytens Narkissos ser vi endast vår spegelbild och riskerar att tyna bort i självupptagenhet. Nutidsmänniskan speglar sig inte i vattenkällor utan i otaliga selfier och uppdateringar på Facebook. Jag är världens centrum, allt är till för just mig, och jag designar själv mitt liv. Men vad händer med oss i en narcissistisk kultur? Kan vi ens föreställa oss något annat än oss själva i centrum? Och vad bär när vi inte längre blir sedda och bekräftade? Finns det något motkraft till "bara jag"? Ja menar jag, det finns i skapelseteologi, alltså teologi där den skapande guden står i centrum för tron. Här ligger fokus inte på individen utan på den större helheten och på livet som gåva, inte något jag skapar själv. Skapelseteologi handlar om det faktum att vi överhuvudtaget finns till – "jag beror av Gud".

Pågående skapelse i vardagen

Gustaf Wingren var en stridbar teolog i Lund som var verksam under nästan hela 1900-talet, och i många av hans arbeten står just den skapande guden i centrum. Med hjälp av den gudsbilden framförde han efterhand en ganska hård kritik mot det nutida samhället.

Wingren är bland annat bekymrad över samtidens fokus på individen – allt handlar om att individen ska göra, välja, utvecklas, forma sitt liv. Allt som sker tolkar vi i relation till oss själva som enskilda personer, hur vi känner, vad vi tycker. Han vill i stället ha fokus på en större helhet, på den pågående skapelsen. Han utgår från att livet är en gåva, en gåva från Gud. Och det är en gåva som vi får om och om igen – skapelsen pågår ständigt, och Gud upprätthåller skapelsen i en värld som alltid förändras. Att leva är att hela tiden ta emot livsgåvan och oavbrutet skapa och omskapas.

Och om vi fullt ut tar till oss insikten att skapelsen är en gåva från Gud, så får det konsekvenser för oss som människor. För människan innebär den pågående skapelsen en decentrering – individen står inte längre i centrum, det gör Gud och gåvan. Människan skapar inte själv, det gör Gud. Källan till livet, och till tron, ligger utanför oss själva. Det viktigaste finns utanför oss, menar Wingren.

För Wingren är alltså Gud som skapare oerhört viktig. Han kritiserar de teologer och samfund som har ett starkt fokus på Kristus och den personliga gudsupplevelsen, de rörelser som förr kallades frikyrkor. Wingren menar att ett alltför starkt fokus på Kristus gör att vi uppfattar oss själva som fritt svävande resultat av en skapelse i dåtid, något som är avslutat och där Kristus agerar utan koppling till skapelsen. Wingren säger att man då inte ser att Gud skapar även i nutid, att livet självt är Guds pågående aktivitet. Tron får då en narcissistisk prägel där Guds nåd framstår som ett tilltal till individen, som om individen vore skapelsens centrum. Men enligt Wingren handlar Guds nåd om hela världen.

Wingren var förvisso bekymrad över samtidens fokus på individen, men samtidigt bejakade han kraftfullt det mänskliga. Hans skapelseteologi är inriktad på vardagens värld. Skapelsen äger rum mitt i vardagen: Gud är närvarande i minsta händelse men också bortom allt eftersom Gud inte är bunden av tid och plats. Gud och mänskligheten binds samman av att Gud skapar och människan blir skapad, Gud ger och människan tar emot – samma sak ur två perspektiv.

För Wingren är även frälsningen nära knuten till skapelsen och det mänskliga livet. Gud räddar människan genom att återställa hennes mänsklighet i skapelsen. Människan har blivit förvriden, något annat än den hon skulle vara, riktad bort från Gud, in mot sig själv. Men Gud återställer mänskligheten och låter dessutom människan utvecklas – bli människa fullt ut. Frälsning handlar alltså inte om att efterlikna Jesus, inte om att fråga efter vad Jesus skulle ha gjort, utan om att vara just människa. Det går en direkt linje från Guds skapande verk i naturen till Guds verk i vardagen. Gud står i första rummet, men människan är Guds medskapare. Och på samma sätt som skapelsen är gratis är också frälsningen gratis och i någon mening en fortsättning på skapelsen. Frälsningen i Kristi död och uppståndelse är inte något helt nytt då allt börjar från noll igen, utan den är ett uttryck för Guds pågående verk, Guds pågående skapelse.

För Wingren handlar det om att vara människa först, kristen sen. Skapelsen kan inte bindas till en bestämd punkt i historien och frälsningen kan inte vara förbehållen Kristus och kyrkan – kristna kan inte ha monopol på gudsrelationen. Gud är aktiv i allt liv på ett dolt sätt: när vi möter livet möter vi Gud. Startpunkten för gudsrelationen är det mänskliga livet självt, och människan bär med sig sin gudsrelation vart hon än går.

Nästankärlek

Vad innebär det då att vara en skapad människa? Temat för den här helgen är ju "skapelse och hållbarhet". Den finns en amerikanska nutida teolog som heter Sallie McFague som diskuterar kopplingen mellan skapelsen och vårt förhållande både till miljön och till vår nästa. Hon har bl.a. skrivit boken *Blessed are the Consumers. Climate Change and the Practice of Restraint.*, alltså "Välsignade konsumenter. Klimatförändring och återhållsamhetens praktik."

Hennes resonemang påminner lite om Wingrens tankar att tron på en skapande Gud flyttar fokus från oss själva. McFague menar att gudstro kan förändra människans liv från att vara riktat mot det egna jaget till att vara riktat mot den större verkligheten; vi kan bli "förälskade utåt" snarare än "inåt". Guds agerande kännetecknas enligt henne av självutgivande vilket står i kontrast till den nutida kulturens individualism och girighet. Hon tolkar skapelsen som Guds självutgivande, och med det menar hon inte så mycket att Gud ger ut av sig själv utan snarare att Gud begränsar sig själv och ger plats; skapelsen får utrymme inom Gud själv.

Det handlar alltså om återhållsamhet: återhållsamhet som Guds sätt att skapa men också återhållsamhet som människans förhållningssätt till andra och till naturen. Vi måste vara återhållsamma i våra relationer till allt skapat. När det gäller människan talar McFague om *av*skapelse, att hålla tillbaka jagets önskningar för att i stället ge utrymme för andra att växa – på samma sätt som Gud skapar. Hon understryker att det inte innebär att "klä sig i säck och aska" utan snarare att göra en sansad analys och erkänna att något annat än "jag" förtjänar plats.

Förundran och naturvetenskap

Och så som avslutning en annan ingång till den skapande guden, nämligen naturvetenskapen. Enligt Wingren är skapelsen i ständig förändring, och det innebär att han har fokus på skapelsens möjligheter. Samma sak gäller den danske teologen Niels Henrik Gregersen som finns vid Köpenhamns universitet. Han är starkt influerad dels av Wingren, dels av nutida naturvetenskap och matematik. Han tolkar skapelsen som att Gud skapar både den synliga världen och en osynlig värld av möjligheter. Att vara skapad innebär att ha tillgång till dessa möjligheter och kunna utvecklas fritt. För var och en av oss ligger möjligheter nedlagda i skapelsen. Människan är skapad som en möjligheternas varelse.

Gregersen menar att Gud för livet vidare genom att locka eller övertala människor att gripa de här möjligheterna och på så vis göra Guds syften till sina egna. Griper vi tag i möjligheterna sammanfaller våra liv med det Gud önskar. Tar vi inte vara på möjligheterna går vår livsväg, och hela skapelsens väg, i en riktning bort från Gud. Gregersen menar alltså att Gud inspirerar oss i konkreta situationer där Guds två världar, den aktuella verkligheten och möjligheterna, förenas i nya och oprövade former. Här hämtar Gregersen inspiration från kaosteori och beskriver skapelsen inte som skapelseberättelsens ordning och reda utan som fraktaler (snöflingor) som ständigt förgrenar sig i oändlig kreativitet. Gud fungerar som attraktor och drar människan till sig, men Gud har inte full kontroll. Skapelseakten bygger på inbjudan och samarbete – vi människor är medskapare. Världen är formad för att utvecklas på egen hand, bortom den ursprungliga designen. Naturens egenkreativitet är även den nedlagd av Gud.

Även ärkebiskop Antje Jackelén intresserar sig för kopplingen mellan nutida naturvetenskap och skapelseteologi. Hon utgår från begreppet emergens, alltså att något oförutsett uppträder i ett system, att ett plus ett blir tre och inte två som förväntat. Hon menar att Gud formar skapelsen så att den kan utvecklas på egen hand och så att variation och improvisation är dess kännetecken snarare än fasta och eviga former. Jackelén tar avstamp i naturvetenskapliga teorier om komplexa system i naturen som pekar på att naturliga fenomen omges av potentialitet; de är inbäddade i närliggande möjligheter. Ur ett teologiskt perspektiv kan man tolka de här möjligheterna som ett fält där Gud är verksam och skapar genom att aktualisera vissa av möjligheterna, alltså förverkliga möjligheterna.

Alla de här olika skapelseteologierna, från Wingrens klassiskt lutherska teologi via McFagues lite mer etiskt/praktiskt inriktade bild till naturvetenskapligt präglade tolkningar, alla visar de på olika vägar att bejaka livets gåva och en större helhet, att lyfta blicken och släppa det krampaktiga taget om livsgåvan. Mötet med livet handlar då inte så mycket om vad vi känner och tycker, och inte om livet som ett enskilt tilltal från Gud, utan om hur våra liv kan förstås i ljuset av helheten – livet som Guds pågående aktivitet i världen, som Guds pågående skapelse.

Birgitta Melén 20180210